

เถรธรรมกถา

พระสาสนโสภณ

เจ้าอาวาส วัดบวรนิเวศวิหาร

เทศนาเมื่อสงฆ์แล้วมา

ศิษยานุศิษย์สำนักวัดเขาบางทราย

พิมพ์เป็นอนุสรณ์

การบำเพ็ญกุศลประจำปี

๖ ตุลาคม ๒๕๐๖

เถรธรรมกถา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ปญฺจหิ ภิกฺขว ธมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต เถโร
ภิกฺขุ สพฺรหฺมจารีนํ ปิโย จ โหติ มนาโป จ
ครุ จ ภาวนฺโิโย จาติ ฯ

บัดนี้ จักวิสัชนาพระธรรมเทศนา เถรธรรมกถา
อนรุปรุแก่กุศลจริยาทักษิณานุประทานกิจ ซึ่งคณะ
ศิษยานุศิษย์สำนักวัดเขาบางทราย กับทั้งท่านผู้มีความ
เคารพนับถือในเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
ญาณวรเถระ ท่านเจ้าคุณพระเชมทัตต์ ชลธัสमानคุณ
เมธียเถระ ท่านเจ้าคุณพระชลโรปมคุณ ปุณฺณกเถระ
และท่านพระวินัยกรรม ไธภิตเถระ ได้มีสัมาฉันท์
ร่วมใจกันบำเพ็ญเป็นกุศลกิจประจำปี เพื่อน้อมจิต

อุทิศส่วนกัลปนาผล คือผลที่สำเร็จแต่การบุญการกุศล
 นววาย ตามวิสัยของสาธุชนพุทธบริษัท ผู้มีความ
 กตัญญูกตเวทีเป็นเบื้องหน้า เพราะมารำลึกถึงคุณ-
 ุปการของท่านที่แม่แก้วดีและแกศึกษาหนังสือทั่วไป วัด
 เขามางทรายได้อาศัยท่านปกครองรักษาทำนุบำรุงในขณะ
 ที่ท่านยังมีชีวิต แม้ท่านจะถึงมรณภาพไปแล้วก็ตาม
 แต่बारมีคุณงามความดียังไม่เสื่อมสิ้น ดังที่เห็นประจักษ์
 อยู่ จึงเป็นผู้สมควรแก่ความเคารพนับถือ และบำเพ็ญ
 ปัจจัยการกิจตอบสนองอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ก็เพราะ
 ท่านบรรพชาจารย์ทั้ง ๔ ได้เป็นผู้ทอบรมสร้างสม
 คุณธรรมนั้น ๆ ด้วยกายวาจาใจ เป็นเนติแบบอย่าง
 ให้ดำเนินตาม โดยเฉพาะท่านเป็นผู้ประกอบด้วย
 เถรธรรม นำมาซึ่งความเป็นที่รักเคารพนับถือสนิทใจ
 ไม่นั่นคลาย สืบตามกระแสพระพุทธานุชาตที่ยกขึ้นไว้
 ณ เบื้องต้นว่า ปณฺหิ ภิกฺขเว ธมฺเมหิ สมฺมุนาโค
 เป็นต้น แปลความว่า ภิกษุผู้เป็นเถระ ประกอบด้วย

กรรมทั้ง ๕ ประการ ย่อมเป็นทรก เป็นที่ชบใจ
 เป็นที่เคียด เป็นที่ยกย่องนับถือ ของสัตว์พรหมจารี
 คือผู้ประพฤติกกรรมร่วมกันทั้งหลาย ได้แก่เป็นผู้
 ศรัทธา ๑ เป็นผู้มัทรี ๑ เป็นผู้มโหดดัยปะ ๑ เป็น
 ผู้ปรารถนาความเพียร ๑ เป็นผู้มปัญญา ๑ ดังนี้.

ต่อไปนี้จะได้อธิบายขยายความพระพุทธานุญาต
 พothจะเป็นข้อชักนำในการปฏิบัติโดยทั่ว ๆ ไป ลึบ
 ไป.

อันภิกษุที่ชื่อว่า เป็นเถระนั้น ตามพระวินัย หมาย
 ถึงภิกษุผู้มอายุพรรษาตั้งแต่อายุ ๑๐ ขึ้นไป นับแต่
 อุปสัมบท ส่วนตามกรรมนั้น เเถระ แปลว่า ผู้มั่นคง
 หมายถึงผู้ประกอบด้วยกรรม อันเป็นส่วนที่ดัดชอบ
 บุคคลใดจะเป็นคฤหัสถ์เป็นบรรพชิต เป็นผู้มอายุน้อย
 หรือมาก เมื่อประกอบด้วยกรรมของเถระดังกล่าว
 กชื่อว่า เป็นเถระ คือผู้มั่นคงได้ นเป็นเถระตามกรรม
 บุคคลจะเป็นผู้มั่นคง ที่ชื่อว่า เป็นเถระตามวินัย อัน

หมายเหตุพระภิกษุมีพรรษาตั้งแต่ ๑๐ ขึ้นไป กิต
บุคคลทั่วไป จะถือว่าเป็นผู้มั่นคงกิต ก็ต้องมีกรรม
ของเถระ คือกรรมที่กระทำให้เป็นผู้มั่นคงในพระพุทธ-
ศาสนา ที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงแสดงไว้
ประการ มีศรัทธาเป็นต้น.

อันศรัทธา นั้น ย่อมเป็นกรรมที่บุคคลทั่วไปมีความ
รู้จัก และพูดกันอยู่เป็นต้นว่า เมื่อจะชักชวนให้กระทำ
การบุญการกุศลอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ย่อมจะกล่าวว่ามี
ศรัทธา นอกจากนั้น คำว่า ศรัทธา นั้น ยังใช้ในความ
หมายที่พูดกันอยู่ประการอื่นอีก เพราะฉะนั้น ก็ควร
จะทำความเข้าใจในเรื่องศรัทธาพอสมควร ศรัทธา
แปลว่า ความเชื่อ ก็แหละกล่าวโดยทั่วไปนั้น บุคคล
จะกระทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ย่อมต้องมีความ
เชื่อเป็นเครื่องชักนำ คือเมื่อมีความเชื่อว่าทำอย่างนั้นดี
จึงจะทำอย่างนั้น ย่อมเป็นไปอยู่อย่างนั้น เพราะฉะนั้น
ความเชื่อจึงเป็นเหตุสำคัญ อันจะหนุนให้เกิดการ

วัตถุทั้งหลาย และประกอบกรบุญการกุศลในเขต
 พระพุทธศาสนา มีประการต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ก็
 ย่อมเริ่มมีศรัทธา คือความเชื่อในศาสนา โดยเฉพาะ
 ก็คือในพระพุทธเจ้า ความเชื่อในพระพุทธเจ้านักเป็น
 ไปในลักษณะต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่า เชื่อว่าพระ-
 พุทธเจ้าเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถที่จะทำให้
 เกิดความแคล้วคลาด หรืออยู่ยงคงกระพัน เมื่อเป็น
 เช่นนี้ ก็นับถือพระพุทธเจ้าในทางเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ ดัง
 กล่าวนั้น และก็ปฏิบัติในด้านที่จะขอให้พระพุทธเจ้า
 เป็นผู้ทำให้แคล้วคลาดจากอันตราย ทำให้เกิดความ
 คงกระพันชาตรีเป็นต้น หรือบางคนมีความเชื่อว่า
 พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่สามารถจะบันดาลลาภผลให้ได้ เมื่อ
 เป็นเช่นนั้นก็ทำผู้การอธิษฐานต่อพระพุทธรูป ขอลาภ
 ขอลผล และขอสิ่งต่างๆ ตามที่ปรารถนาต้องการ โดย
 ที่สุด แม้เป็นผู้ชาย ผู้นับถือพระพุทธศาสนา ก็นับถือ
 พระพุทธเจ้า ในทางเป็นเครื่องวางในทางป้องกัน

อันตราย นักการพนันอันวิเศษฐานขอความร่ำรวยในการ
 พนันต่อพระพุทธรูป หรือต่อพระพุทธรเจ้า เพราะฉะนั้น
 การนับถือพระพุทธรเจ้า หรือเรียกว่าการนับถือพระ-
 พุทธศาสนาของบุคคล จึงเป็นไปในรูปต่างๆ กัน ดัง
 เช่นที่กล่าวมา แต่ว่าการนับถือดังกล่าวมานี้ ก็ยังไม่ใช่
 เป็นจุดที่ตรงต่อศรัทธาในพระพุทธรศาสนา ศรัทธาใน
 พระพุทธรศาสนานี้ จะบังเกิดขึ้นกับต่อเมื่อบุคคลได้
 สดับธรรมมาโดยลำดับ และเมื่อเป็นผู้ได้เข้ามาบวช
 เรียน ศึกษาพระธรรมวินัย ได้รู้พระธรรมวินัยของ
 พระพุทธรเจ้าเขา เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็หันมาเชื่อต่อคำ
 สั่งสอนของพระพุทธรเจ้าอันเรียกว่าพระธรรมวินัย พระ-
 ธรรมวินัย เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ก็เป็นข้อสั่งสอน
 ให้บุคคลเว้นจากบาป การกระทำที่ชั่วที่ผิดบ้าง ให้
 ประกอบกุศล คือกิจการที่ดีที่ชอบบ้าง ใช้ชำระจิตของ
 ตนให้บริสุทธิ์แจ่มใสบ้าง เมื่อเป็นเช่นนั้นก็จะได้ปัญญา
 คือความรู้ในธรรม เมื่อได้ปัญญา คือความรู้ในธรรม

ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็หันมาสมัครทูลใน
 คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็แหละคำสั่งสอนของพระ-
 พุทธเจ้านั้นโดยตรงกับกรรม คือการงานที่บุคคลกระทำ
 เอง ว่าเป็นของของตน บุคคลทำดีจะได้ดี ทำชั่ว
 ก็จะได้ชั่ว แต่ว่าเรื่องกรรมนี้เป็นคำที่บุคคลพูดกันอยู่
 เป็นนิจเหมือนกัน แต่มักจะพูดไปในเมื่อได้ประสบ
 เคราะห์ร้าย ก็มักจะพูดกันว่า เป็นกรรม เป็นกรรม
 ดั่งนี้ นอกจากนั้นก็ไม่คิดนึกถึงเรื่องกรรม เมื่อเป็นดังนี้
 จึงเป็นผู้ไม่รู้จักกรรมตามความเป็นจริง อันกรรมคือ
 การงานที่กระทำนั้น ย่อมเป็นของมอญประจำตนของ
 ทุกๆคน มอญอยู่เสมอ เพราะท่านแสดงว่า ต้นของกรรม
 ก็คือเจตนา คือความตั้งใจ เพราะบุคคลมีเจตนากรรม
 อันได้แก่การตั้งใจนั้นแล้ว จึงกระทำออกไปทางกายบ้าง
 การกระทำออกไปทางวาจาบ้าง กระทำออกไปทางใจ
 คือคิดบ้างทุกๆ คนดังแต่ต้นนอนจน จนถึงหลับไปใหม่
 ก็ย่อมมีเจตนาจะทำอย่างนั้นอย่างนั้น จะพูดอย่างนั้น

อย่างนั้นไปอยู่เสมอ อันนแหละคือกรรม คือการงาน
 ที่กระทำ และกรรมคือการงานที่กระทำนั้น เมื่อบุคคล
 มีศรัทธาในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เช่นว่าได้ฟัง
 ธรรม ได้ศึกษาเล่าเรียนมา เมื่อรู้ว่า ขอนพระพุทธเจ้า
 ทรงสอนไว้ว่าเป็นบาป ไม่ควรกระทำ ขอนเป็นบุญ
 คือความดี ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน เมื่อเป็น
 ดังนี้ ศรัทธา คือความเชื่อของบุคคล จึงจะเป็นศรัทธา
 ที่ถูกต้อง เมื่อมีศรัทธาที่ถูกต้องดังนี้ แม้จะมีศรัทธา
 ต่อพระพุทธเจ้าในด้านเป็นศักดิ์สิทธิ์ หรือในด้านเป็นผู้
 ให้ลาภให้ผลอย่างไรก็ตามที่ ก็เป็นอันว่าไม่ใช่เป็น
 ประการสำคัญ เพราะว่า เมื่อบุคคลมาเว้นจากบาป
 กระทำบุญ ได้แก่เว้นจากความชั่ว การทำความดี
 ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ขอนกยอจะเป็นเหตุ
 ให้บุคคลพ้นจากภัยพิบัติอันตราย อันเกิดจากกรรมที่
 ชั่วของตนเอง และเป็นเหตุให้ประสบผลดีที่ตนชอบ
 อันเกิดจากกรรมดีของตนเอง อันมีศรัทธาในพระพุทธ-

เจ้าเป็นเหตุชักนำ เพราะฉะนั้น บุคคลผู้นับถือพระ
พุทธศาสนาทั้งหลาย จึงสมควรตรวจศรัทธา คือความ
เชื่อของตนว่าเป็นอย่างไร เมื่อเห็นว่าศรัทธาของตนนั้น
ยังห่างไกลต่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็ควรที่จะ
ปลูกศรัทธาในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าใหม่อัน
ถึงให้มีความหยั่งเชื่อลงไปตามความเป็นจริง ว่าบาป
เป็นบาป บุญเป็นบุญ เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็จะทำให้เกิด
หิริและโอตตัมปะ อันจะกล่าวต่อไป.

หิริข้อที่ ๒ นั้น ได้แก่ความละอายใจต่อบาปหรือ
ความชั่ว ความรังเกียจต่อบาปหรือความชั่ว เหมือน
อย่างบุคคลผู้รักความสะอาด เกลียดต่อของที่ไม่
สะอาด.

โอตตัมปะ ข้อที่ ๓ นั้น ได้แก่ความเกรงกลัวต่อบาป คือความชั่ว.

หิริและโอตตัมปะทั้งสองนี้ เป็นธรรมที่ควบคู่กัน
บุคคลผู้มีความหิริ คือความละอาย ความรังเกียจบาป ย่อม

ไม่ปรารถนาจะกระทำบาปหรือความชั่ว ไม่ปรารถนา
 จะแต่ต้องบาปหรือความชั่ว เห็นบาปหรือความชั่ว
 เหมือนอย่างของปฏิภูลไม่สะอาด บุคคลผู้มีโศตตปปะ
 มีความเกรงกลัวต่อบาป หรือความชั่วนั้น ย่อมไม่
 ปรารถนาจะเข้าใกล้บาปหรือความชั่ว เห็นบาปหรือ
 ความชั่วเหมือนอย่างเห็นอสรพิษ ก็เหละอันความ
 ละอาย ความรังเกียจ และความเกรงกลัวนั้น ย่อมเป็น
 สิ่งทุกคนมีอยู่ด้วยกัน และต่างก็มีการเกลียดคนชั่ว
 กลัวคนชั่วอยู่ด้วยกัน เป็นต้นว่า เมื่อรู้ว่าใครเป็นโจร
 เป็นผู้ร้าย เป็นผู้ประพฤติเลวร้ายอย่างใดอย่างหนึ่ง
 ก็ย่อมจะมีความรังเกียจบุคคลนั้น มีความเกรงกลัวต่อ
 บุคคลนั้น ไม่ปรารถนาจะเข้าใกล้ แต่ก็มักจะไป
 รังเกียจคนอื่น เกรงกลัวคนอื่น ความรังเกียจหรือ
 ความเกรงกลัวดังกล่าวมานี้ ยังไม่เป็นหิริ ยังไม่เป็น
 โสตตปปะ หิริ โสตตปปะ โดยตรงนั้นคือการหัน
 เข้ามารังเกียจคนบาปคือคนชั่ว อันได้แก่ตนเอง เกรง

กลัวคนบาป หรือคนชั่ว อันได้แก่ตนเองเช่นเดียวกัน
 กล่าวคือตรวจดูตัวเราเองว่า เป็นคนไม่ดี เป็นคนผิด
 หรือเปล่า ings ทงนกดวยสอบดูความประพฤติของตนว่า
 เป็นอย่างไร ถ้าเห็นว่าตัวของเราเองเป็นคนบาป เป็น
 คนผิด เป็นคนไม่ดี ก็ให้มีความรังเกียจ การรังเกียจ
 ตนเองนี้ ก็ไม่ใช่หมายความว่า จะขับไล่ทำลายตัวเอง
 ไปข้างไหน แต่หมายความว่า ให้ละบาป คือความชั่ว
 ความผิด อันมีอยู่ในตนนั้น ให้รังเกียจความชั่วความ
 ผิดของตนเองนั้น และจะไม่กระทำอีกต่อไป นอกจากนั้น
 ก็ให้มีความเกรงกลัวต่อบาป อันได้แก่ความผิดหรือ
 ความชั่วของตนเอง ละเว้นไม่กระทำต่อไปเช่นเดียวกัน
 เมื่อได้ใช้ความรังเกียจและความเกรงกลัวให้แนบไป
 โดยถูกต้องดังกล่าวมานี้ จึงจะเป็นหิริ จึงจะเป็น
 โอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อบาปหรือความชั่วนี้ ท่าน
 สอนเฉพาะบาป หรือความชั่ว แต่ว่าไม่ได้สอนให้
 เกรงกลัวต่อความดี เพราะฉะนั้น จึงได้มีพระพุทธ-

ภาชิตสั่งสอนไว้ว่า อย่าได้กลัวต่อบุญคือความดี ก็
 แหละอินบาปคือความชั่วและบุญความดีนั้น ย่อมเป็น
 ของตรงกันข้าม บุคคลผู้พอใจในบาปคือความชั่ว
 ย่อมไม่อยากจะเข้าใกล้คนดี เรียกว่า เป็นผู้กลัวต่อ
 คนดี และ ความดี ส่วนบุคคลผู้มัวบุญ คือผู้กระทำ
 ความดี ก็ย่อมจะมีความเกรงกลัวต่อคนชั่ว เพราะ
 ฉะนั้น บุคคลสองจำพวกจึงต่างกัน และบุคคลสอง
 จำพวกนี้ไม่ได้อยู่ไหน คือตัวของตนเอง ตรวจดู
 ตนเองก็จะเห็นได้ ในขณะที่จิตยังมัวเมาอยู่ด้วยความ
 ชั่วมีประการต่างๆ ย่อมไม่อยากจะเข้าวัด ไม่อยาก
 ที่จะพบพระ ไม่อยากที่จะพบปะกับคนดี แต่ว่าในขณะที่
 ที่จิตใจของตนเองนั้นมีศรัทธาโดยถูกต้อง ดังที่กล่าว
 มาแล้ว และน้อมไปเพื่อจะกระทำความดี จึงอยากจะ
 เข้าวัด อยากจะพบพระ อยากจะพบปะคนที่กระทำ
 ความดีทั้งหลาย เพราะฉะนั้น เมื่อกลัวต่อบาปแล้ว
 ก็ต้องไม่กลัวต่อบุญคือความดี หมายความว่า ให้หัน

เข้าหาความดีอยู่เสมอ.

ถ้าการที่จะละบาปคือความชั่ว การทำบุญคือความดี
ดังกล่าวนั้นได้ ก็ต้องอาศัยการปรารภความเพียร
เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าเมื่อได้ทรงแสดงศรัทธาเป็น
ข้อหนึ่ง แสดงหิริเป็นข้อสอง แสดงโอตตปัสสะเป็น
ข้อสาม แล้วจึงทรงแสดงการปรารภความเพียรเป็น
ข้อที่สี่.

การปรารภความเพียรนั้น หมายความว่า เริ่ม
กระทำความเพียร ความเพียรนั้น แปลว่า ความเป็น
ผู้กล้า หมายความว่า ความเป็นผู้กล้าเพื่อที่จะละ
ความผิด หรือความกล้าที่จะกระทำสิ่งถูกต้อง หรือ
ความดีความเพียรนี้ ทุกๆ คนก็มีอยู่เหมือนกัน แต่อาจ
มีอ่อนหรือกล้าในทางที่ผิด เพราะเหตุที่จิตใจต่าง ๆ
เช่นโดยปกติก็ไม่กล้าจะทำ สงบอยู่เฉย ๆ ครั้นโลภ
โกรธ หลง ขึ้น ใจก็เกิดกล้าที่จะทำการชั่วบ้าง การ
ลักขโมย เป็นต้น บางทีโลภ โกรธ หลง ก็ยังทำให้กล้า

ไม่พอ ต้องดื่มสุราย้อมใจเข้าไปอีก อันนี้เมาคือ
 สุราเมรัย เป็นฐานของความประมาทปราศจากสติ
 เมื่อมีความประมาทอยู่แล้ว ก็สามารถที่จะกระทำ
 ความชั่ว ความผิดได้โดยประการต่างๆ อีกอย่างหนึ่ง
 ความหลงประกอบกับความโลภ หรือว่าความโลภ
 กับความหลงประกอบกัน ก็ได้แก่การพนัน บุคคล
 หวังจะได้เพราะการพนัน จึงได้เล่นการพนัน และเมื่อ
 เล่นไปจนเรียกว่าถูกผีการพนันสิง ก็ยิ่งหลงไหลไป
 ใหญ่ สามารถที่จะเอาทรัพย์สินสมบัติทั้งหมด เอาเรือ
 ส่วนไร่นาทั้งหมด ไปเล่นการพนันจนสิ้นตัวได้ นี่ก็
 เป็นความหลงที่ประกอบด้วยความโลภ จึงได้ยอมใจ
 ให้มีความกล้าจนประสพความพินาศดังกล่าวมานั้น.

วิริยะ คือความเพียร ที่มีความโลภ โกรธ หลง
 เป็นเครื่องยอมใจให้เกิดความกล้าดังกล่าวมานั้น เป็นมิจา-
 วิริยะ คือความเพียรที่ผิด ซึ่งทางพระพุทธศาสนา
 สั่งสอนให้เว้น ส่วนความเพียรที่ชอบที่ทางพระพุทธ-

ศาสนาสั่งสอนให้ประกอบกระทำอยู่เสมอไป คือความ
 เพียรชนิดที่มัสรีฐา มีหิริ มีโอตตปัสสะเป็นเครื่อง
 อดทนใจให้กระทำ ความเพียรที่มีธรรมเป็นเครื่อง
 อดทนใจให้กระทำดังกล่าวนั้น ย่อมทำให้เกิดความ
 เพียร คือความกล้า เพื่อจะละอกุศลธรรม คือส่วนที่
 ชั่วผิด เพื่อที่จะประกอบกุศล คือส่วนที่ดีที่ชอบให้
 บังเกิดขึ้น ความเพียรที่ชอบ อันมีศรัทธาอดทนใจ
 มีหิริ มีโอตตปัสสะอดทนใจให้เกิดความกล้า ซึ่งเป็น
 ตัวความเพียรดังกล่าวนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาทรง
 สั่งสอนให้เริ่มกระทำเสียในปัจจุบัน ไม่ผลัดวันประกัน
 พรุ่ง เมื่อได้เริ่มกระทำความดี ละความชั่วอยู่เสมอ
 แล้ว ก็จะเป็นผู้ที่ทำความชั่วความเสียให้ลดน้อยไป
 เพิ่มพูนความดีให้มากขึ้นโดยลำดับ.

แต่ว่า ศรัทธา คือความเชื่อ ตลอดจนถึงความเพียร
 จะเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง เป็นความเพียรที่ถูกต้องได้ ก็
 ต้องอาศัยปัญญาเป็นประการสำคัญ เพราะฉะนั้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้ทรงแสดงปัญญาเป็นข้อ
ทำ.

ปัญญา นั้น ได้แก่ ความรู้ทั่วถึงความจริงตามเหตุ
ผล ปัญญา คือ ความรู้ทั่วถึงความจริงตามเหตุผลนั้น
ในเบื้องต้น ก็ได้แก่ความรู้จักบาป บุญ คุณ โทษ
ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ นี่เป็นประการสำคัญในทาง
ศาสนา หรือในทางศีลธรรม ส่วนปัญญาในทางค
โลกนั้น ก็ได้แก่ความรู้ในศิลปวิทยาการอันเป็นเครื่อง
ประกอบอาชีพ มีประการต่างๆ ปัญญาในทางศิลป
วิทยาการนี้ บุคคลเมื่อศึกษาหาความรู้ สามารถที่จะ
ประกอบอาชีพการงาน เพื่อจะแสวงหาทรัพย์ เพื่อที่
จะดำรงตนได้ตามสมควรแล้ว ก็ควรมีปัญญาในทาง
ศีลธรรม คือ รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์มิใช่
ประโยชน์ นี่เป็นประการสำคัญ เมื่อกล่าวโดยปริยาย
หนึ่ง ก็ได้แก่มิความฉลาดรู้ในทางเจริญ มีความฉลาด
รู้ในทางเสื่อม มีความฉลาดรู้ในอุบาย คือทางที่จะ

นำตนให้พ้นจากความวิบัติบรรลุดังความเจริญ ปัญญา คือความรู้ดังกล่าวนี้ เป็นแสงสว่างที่จะส่องให้บุคคล เห็นว่า นี่เป็นบาปคือความชั่ว นี่เป็นกุศลคือความดี นี่เป็นประโยชน์ นี่เป็นสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ นี่เป็นคุณ นี่เป็นโทษ เหตุเป็นอย่างนี้ ผลเป็นอย่างนี้ เป็นต้น เมื่อมีปัญญา คือแสงสว่างสำหรับตนดังนี้แล้ว ความเชื่อก็จะเข้าไปโดยถูกต้อง หิริ โอตตัปปะ ก็จะเกิดมีขึ้นตามความเชื่อ และความเพียรที่จะประกอบกระทำ กัมมความเพียรที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น ปัญญาจึงเป็นข้อสำคัญ.

ปัญญานี้ทุก ๆ คนก็ย่อมจะมีอยู่ เป็นปัญญาในทางคฤหัสถ์ คือความรู้ในศิลปวิทยาการต่าง ๆ บ้าง ปัญญาในทางคฤหัสถ์ มีความรู้เกี่ยวกับบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์บ้าง แต่ว่าความรู้นั้น อาจจะไม่ใช่เป็นตัวปัญญา คือเป็นตัวความรู้จริง สักแต่ว่า เป็นปัญญา คือความจำมาเท่านั้น เป็นต้นว่า ภรรยา

มาว่าศีล ๕ มีอะไรบ้าง ห้ามอะไรบ้าง แต่บุคคลส่วน
 มากก็ลังเลศีล โดยไม่จำเป็น และถ้าหากว่า อบายมุข
 คือทางให้เกิดความเสื่อมเสียเป็นอย่างไรว่าง แต่ว่า
 บุคคลเป็นอันมาก ก็ยังปฏิบัติในทางอบายมุขทั้งทรวง
 เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงได้ประสบความสำเร็จ เพราะการ
 ปฏิบัติในทางที่ผิดนั้น เป็นต้นว่า เป็นผู้ดื่มสุราเป็น
 อาจิณและอาละวาด หรือว่าเล่นการพนันเป็นอาจิณ
 ทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินสมบัติ ทั้งนี้ จะว่า
 ไม่รู้ไม่ได้ ก็ทรงเห็นว่าผิดศีลผิดกรรม ตลอดจนถึง
 ผิดกฎหมายบ้านเมือง แต่ว่าทำไมจึงทำทั้งนี้ ทั้งนี้
 เพราะยังขาดธรรมที่จะประกอบกัน กล่าวคือ ธรรมทั้ง
 ๕ ประการนี้ เป็นธรรมที่ควรจะมีประกอบกันอยู่ ได้แก่
 ศรัทธา คือความเชื่อ หิริ คือความละอายใจต่อบาป
 โอตตัปปะ คือความเกรงกลัวต่อบาป ปราธมาความ
 เพียรที่ถูกต้อง และปัญญา ความรู้ทั้ง ๕ ประการ
 ควรจะต้องมีอยู่ด้วยกัน จะขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่ง

ไม่ได้ เป็นต้นว่า ถือว่ามีปัญญาแล้วไม่ต้องเชื่ออะไร
 ดั่งนั้นก็ไม่ได้ หรือถือว่าเชื่อแล้วก็เลยไม่ต้องคิดค้น
 หาเหตุผลตามความเป็นจริง ดั่งนั้นก็เป็นการไม่ถูกต้อง
 ควรจะมีธรรมเหล่านั้นอยู่ด้วยกัน และก็ต้องอาศัยอบรม
 ธรรมเหล่านั้นให้มั่งอยู่ประจำใจ จนเป็นกำลังสำหรับใจ
 ที่จะต่อต้านกับความชั่วได้ เพราะว่า อันความชั่วนั้น
 มีเครื่องชักจูง ซึ่งทางพระพุทธศาสนา ท่านแสดงว่า
 มาร มารนั้นโดยตรงก็ได้แก่กิเลส กิเลสคือความโลภ
 ความโกรธ ความหลงในตนของตนเอง เป็นเครื่อง
 ชักจูงใจ ถ้าว่าความโลภ ความโกรธ ความหลงดังกล่า
 วมานี้ มีกำลังยิ่งกว่าธรรม ธรรมในใจก็ไม่สามารถที่
 จะต่อต้านได้ ต้องพ่ายแพ้ต่อมาร เมื่อเป็นเช่นนี้
 มารก็ชักนำไปตามปรารถนา อย่างที่เล่นการพนันจน
 ถึงกับที่เรียกว่า ผีการพนันสิง อันนี้ไม่ใช่อันไกล
 ความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่มีกำลังแรงกล้า
 ศรัทธาก็ถอยหลังไปหมด ปัญญาก็ถอยหลังไปหมด

เพราะฉะนั้น ข้อที่ควรปฏิบัติ^{๕๔๕}นั้นก็คือว่า อบรมธรรม
 เหล่า^{๕๔๖}นั้นให้^{๕๔๗}มอ^{๕๔๘}เต็มอยู่ คือว่าเสพธรรมเหล่านี้^{๕๔๙}อยู่เต็ม
 ธรรมเหล่านี้^{๕๕๐}จะค่อย^{๕๕๑}ทว^{๕๕๒}ชน^{๕๕๓} ๆ ในตน หรือในจิตใจ
 ของตน จนเป็นธรรมที่เป็นกำลัง คือมีศรัทธาที่เป็น
 กำลังใจ มีหิริที่เป็นกำลังใจ มีโอตตปัทธ^{๕๕๔}ที่เป็นกำลัง
 ใจ มีความเพียรที่เป็นกำลังใจ มีปัญญาที่เป็นกำลังใจ
 เมื่อมีกำลังใจสูงกว่ากำลังของความชั่ว^{๕๕๕} จะเป็นเครื่อง
 ชักนำ^{๕๕๖}ดังนี้แล้ว จึงจะสามารถชนะความชั่วได้ เมื่อ
 สามารถชนะความชั่วได้แล้ว ก็เอาดีได้^{๕๕๗}ทั้งนั้น ในทาง
 โลกก็เอาดีได้ ในทางธรรมก็เอาดีได้ เพราะฉะนั้น
 การที่อบรมธรรมให้^{๕๕๘}เป็นกำลังใจ จึงเป็นข้อสำคัญ
 และจำเป็นที่จะต้องอบรม^{๕๕๙}อยู่เต็ม^{๕๖๐} เมื่อเป็นเช่นนี้
 ธรรมก็จะเจริญ^{๕๖๑}ขึ้นเป็นลำดับ.

บุคคลผู้อบรมธรรมเหล่านี้ ให้^{๕๖๒}เป็นกำลังใจอยู่
 เต็มแล้ว ได้ชื่อว่า^{๕๖๓}เป็น เถระ คือเป็นผู้มั่นคง^{๕๖๔} หมาย
 ความว่ามีจิตใจที่มั่นคง ไม่โอนเอียงไปตามอำนาจ

ของความชั่ว แม้จะมีความชั่วมากระทบใจ เช่นว่า
 เกิดความอยาก^๕ขึ้นบ้าง เกิดความโกรธ^๕ขึ้นบ้าง แต่^๕
 สามารถที่จะ^๕ดล^๕ของ^๕ตนเองได้ มี^๕กำลัง^๕ใจที่จะ^๕ต่อ
 ต้าน^๕กับ^๕ความ^๕ชั่ว^๕ที่^๕มา^๕ชัก^๕นำ^๕นั้น^๕ได้ จะเป็น^๕จิตใจ^๕ของ^๕ตน
 เอง^๕ก็ตาม จะเป็น^๕บุคคล^๕อื่น^๕คอบ^๕เพื่อน^๕มา^๕ชัก^๕นำ^๕ก็ตาม ข้อ
 สำคัญ^๕นั้น ใจ^๕ตนเอง^๕มัน^๕คง^๕เป็น^๕หลัก^๕อยู่^๕ด้วย^๕ธรรม ดัง
 กล่าว^๕มา^๕แล้ว ตนเอง^๕ที่เป็น^๕ฝ่าย^๕ชั่ว ก็^๕จัก^๕นำไป^๕ให้
 กระทำ^๕ชั่ว^๕ไม่^๕ได้ เพื่อน^๕ก็^๕มา^๕ชัก^๕นำไป^๕ให้^๕กระทำ^๕ชั่ว^๕ไม่^๕ได้
 เพราะ^๕ฉะนั้น ความ^๕ที่^๕ตั้ง^๕ตนเอง^๕ให้^๕มัน^๕คง ให้^๕เป็น^๕หลัก
 ดัง^๕กล่าว^๕มา^๕แหละ ได้^๕ชื่อว่า^๕เป็น^๕เถระ^๕ คือ^๕ผู้^๕มัน^๕คง
 และ^๕ธรรม^๕ที่จะ^๕กระทำ^๕ให้^๕เป็น^๕เถระ^๕ดัง^๕กล่าว^๕มา^๕นั้น ก็มี^๕ ๕
 ประการ คือ ศรัทธา ๑ หิริ ๑ โอตตัปปะ ๑ ปรากร
 ความ^๕เพียร ๑ และ^๕ปัญญา ๑ มี^๕อรรถ^๕อธิบาย^๕ดัง^๕แสดง^๕มา

ขอ^๕กุศล^๕จริยา^๕ที่^๕คณะ^๕ศิษยานุศิษย์^๕สำนัก^๕วัด^๕เขา-
 บาง^๕ทราย กับ^๕ทั้ง^๕ท่าน^๕ผู้^๕มีความ^๕เคารพ^๕นับ^๕ถือ^๕ใน^๕ท่าน
 บวร^๕พระ^๕อาจารย์^๕ทั้ง ๔ มี^๕เจ้า^๕พระ^๕คุณ^๕สม^๕เด็จ^๕พระ^๕พุทธ-

โฆษาจารย์ ญาณวรเถระ เป็นต้น ได้บำเพ็ญและน้อม
จิตอุทิศส่วนกุศลถวายแล้วนี้ จงตั้งอุทิศประสิทธิผล
โดยฐานนิยม สัมเจตนาปรารภทุกประการ วิถีชนา
พระธรรมเทศนาเถรธรรมกถาสมควรแก่กาลเวลา ยุติ
ลงด้วยประการฉะนี้ ฯ

ร. พ. มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร
นายพินิจ อุตารณ ผู้พิมพ์โฆษณา ๓/๑๐/๒๕๐๖

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์สภามหาวิทยาลัยราชภัฏ
ถนนพหลโยธิน กรุงเทพมหานคร โทร. 23111
ฉบับพิมพ์นี้ สำเนา ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. ๒๕๐๖
